

מגביהים את הקערה כשהמצות המונחות בה מגולות, ואומרים:

מגביה הקערה בעצמו ואומר 'הא לחמא עניא' וכולם שומעין. [מע"ר קצא]

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים.
פל הכפין ייתי ויכול. פל דצריך ייתי ויפסח.
השתא הכא לשנה הבאה [בירושלים] (בארעא
דישראל). השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין.

פירוש הגר"א

הא לחמא עניא - פירוש, כי הה"א העני דל"ת, הוא לפי שד' מיני עניות יש: היא המצה, [והיינו כי ההבדל שבין מלת 'מצה' למלת 'חמץ' הוא ה"א], ועכשיו היא 'עניא', כי כאשר חסר ממנה הו"ו, נעשית דל"ת והיא 'עניא'. ולמה נקרא

העני דל"ת, הוא לפי שד' מיני עניות יש: (א) הוא מי שאין לו מה לאכול, כמ"ש [דברים ה, ג]: "ויענך וירעיבך". (ב) הוא שיש לו לאכול, אך אין לו כל צרכו, וזהו נקרא 'אביון', כמ"ש [תהלים פו, א]: "כי עני ואביון

ליקוטי הגר"א

לתת האפיקומן תחת המפה זכר לצרורות בשמלותם". וכן איתא בטור [סי' תעט]: "ויקח מצה האמצעית ויבצענה לשנים ויתן חציה לאחד מן המסובין לשומרה לאפיקומן ונותנין אותה תחת המפה זכר לימשארותם צרורות בשמלותם". [אור ישרים על הגש"פ, שדה אליהו]

השתא הכא לשנה הבאה וכו' השתא עבדי לשנה הבאה וכו'

בעל הגדה הזקק לכפול הענין, עפ"י פלוגתא דר' אליעזר ור' יהודה [ראש השנה יא, א]: "חד אמר בניסן עתידין לגאול, וחד אמר בתשרי עתידין לגאול". וידוע שבמצרים פסק השעבוד ששה חדשים קודם הגאולה, וג"כ לעתיד ו' חדשים קודם הגאולה יבטל השעבוד. ואתי שפיר, אם כדברי מ"ד בניסן עתידין לגאול, אמר בעל הגדה 'לשנה הבאה בארעא דישראל', כי השעבוד יפסוק בתשרי, ולדברי האומר בתשרי עתידין לגאול, מוכרח לומר [דהגאולה תהיה] בתשרי הבאה, והיינו, ח"י חדשים, וא"כ עכ"פ נוכל להיות 'לשנה הבאה בני חורין'.

לשנה הבאה בארעא דישראל

בפסח - יגאלו מהשעבוד, ובראש השנה - יהיה גמר דין באויבי ה', ובעצרת - יהיה קיבוץ גליות, ובסוכות - בנין בית המקדש. [אבן שלמה פי"א]

פירוש הגר"א

וכנגדן אמרו בגמ' [פסחים לו, א; קטו, ב; קטו, א]: "לחם עוני" שעונין עליו דברים הרבה. 'לחם עוני', מה דרכו של עני בפרוסה. 'לחם עוני' מה דרכו של עני הוא אופה ואשתו לשה. 'לחם עוני', פרט לנילושה ביין שמן ודבש. והענין, שבכל דבר יש פועל וצורה וחומר ותכלית, ובכולן יש חילוק בין עני לעשיר. למשל, אם צריכין לעשות שולחן, העשיר יעשה החומר מכסף או מעץ טוב, אבל העני מעץ הדיוט. וכן בפועל, העשיר יבקש חרש טוב או צורף, והעני אינו כן אלא עושה בעצמו, בשביל שלא להוציא מעט ממון שיש לו. וכן הצורה, שהעשיר מצייר שולחנו בסממנים, והעני אינו כן אלא עושה אותו ונשאר כמו שהיה. והתכלית, שהעשיר אוכל עליו תענוגים ומעדנים, והעני אוכל מאכלים שיש לו, ועתים אין לו מה לאכול ומספר צרותיו. וזה מה שאמרנו שהלחם הוא בכל הנ"ל עני. החומר, שאין ראוי לעשות משמן ודבש. והצורה היא פרוסה, כמו דרך העני. והפועל, הוא אופה ואשתו לשה. והתכלית, 'שעונין עליו דברים', דהיינו צרותינו, וזהו 'עבדים היינו' וכו'.

ויש עוד ענין חמישי, שהוא כולל כל הד' [עינויים], והוא ענין בדעת. וזהו ענין נעלם, וזהו שאמר 'הא לחמא עניא', פירוש, שבחמשה דברים הוא עניא, כי כאשר חסר מן הלחם, א', אז היא חסרון דעה. אבל כאשר יהיה נשלם הא', יהיה מלאה כל הארץ דעה. וזה שנאמר [ישעיה לג, ו]: "והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת" בוי"ו. והיינו ש' פעמים 'דעה' גימטריא 'דעת'. והיא השישית כלל הה"א ונכלל בו, וכשנתמלאו הד' בו, נעשית ה', והיינו בדעה תלוי. הד' בחסרון הרעה הוא עני בכלם, וכשנתמלא בדעה נעשית ה'. ואמר

אני וכו' ג) הוא עינוי דרך, כמ"ש [שם קב, כד]: "ענה בדרך כח"י. ד) הוא עינוי שיעבוד, וכמ"ש [בראשית טו, ו]: "ותענה שרי ותברח מפניה". וזהו מ"ש כל הד' הנ"ל. דהיינו: 'כל דכפין' היינו עינוי רעבון ייתי ויכול'. 'כל דצריך' הוא עינוי ב' שאין לו כל צרכו ייתי ויטול צרכי פסח. הג', הוא עינוי דרך וע"ז אמר 'השתא הכא' כלומר, שכולנו עכשיו בדרך. ונגר הד' אמר 'השתא עבדי'.

והענין, שארבעה צריכין להודות: יורדי הים, הולכי מדברות, חולה ונתרפא, ויוצא מבית האסורים. והן נגד הד' עינויים הנ"ל. עינוי רעבון - נגד חולה ונתרפא, כמ"ש [תהלים קו, יח]: "כל אוכל תתעב נפשם וכו'", [עינוי דרך - נגד היוצא בשיירא למדבר], עינוי אכיון, התאב ואינו משיג כל צרכו - הוא נגד יורדי הים, כמ"ש [תמיד לב, א]: "שכל נחותי ימא לא מיתבא דעתייהו עד דנחתי ליבשתא". וענין לא מיתבא דעתייהו, הוא כאדם התאב דבר ואינו משיגו. ועינוי שעבוד - הוא נגד יוצא מבית האסורים, והיא שפחה אשר אחר הרחיים כבוד השבי אשר כבוד, והכל אחר. וכאשר היינו עבדים במצרים, היינו בכל העינויים הנ"ל, וכאשר יצאנו משם, יצאנו מכל העינויים, כמו שכתוב בהגדה לקמן, ש'אילו לא יצאנו הרי אנו ובנינו וכו'. אבל עכשיו הגם שבשני דברים אנו שוין להם, ג"כ שאנו בגולה בדרך, וגם אנו עבדים ולא בני חורין. אבל עתה אנו מעותרים בכל עת להגאל, אשר מחכים אנו בכל יום. וזהו 'השתא הכא לשנה הבאה כו' השתא עבדי לשנה הבאה כו', אשר לא כן היה כאשר היינו במצרים, שאם לא היו נגאלים אבותינו ברגע זו, 'הרי אנו ובנינו וכו'.

מניחים את הקערה בקצה השולחן (ויש שאין נוהגים כן אלא מחזירים אותה למקומה, אבל אוצר החכמה מכסים את המצות).

מוזגים כוס שני, והבן שואל "מה נשתנה".

פירוש הגר"א

ושצוה לנו ה' לאכול לחם עני, והוא בכל הד' עינויים. די אכלו אבהתנא - מה שאמר די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, והלא הכתוב אומר [דברים טז, ג: "כי בחפזן יצאת מארץ מצרים"] על "שלא הספיק בצקם של אבותינו". והענין שבאמת אכלו אבותינו לחם כזה במצרים, כמו שכתבו הראשונים [אבן עזרא שמות שם] שדרכם של מצרים היה להאכיל לעבדים לחם עוני כזה, וגם כשהוציא ה' אותנו ממצרים היה בחפזן עד שלא הספיק וכו', ומה שצויה לעשות חג המצות ונקרא על שם הלחם הזה אינו על אכילתן במצרים רק על יציאתן לחירות, אך הלחם אשר אכלו מחמת החפזן אינו שייך לקרוא לחם עוני כיון שהיה ברצון טוב ובשמחה, וע"ז אמר כאן 'הא לחמא עניא מחמת די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים' ששם היו כל העינויים, ומפרש הד' העינויים שגאלנו הקב"ה מהם, וצריכים אנחנו להודות עליהם, ונגדן ד' כוסות, וד' גאולות, וד' קושיות, וד' בנים. והענין של הד' כוסות שהן נגד הד' גאולות, והד' גאולות הם [שמות ו, ו] "והוצאתי והצלתי וגאלתי". וגאלתי הם שתיים, דהיינו בזרוע נטויה וכשפטים גדולים, שבכל מקום השלישית כולל הרביעית, והשלישית היא כלולה משנים מפני

שהרביעית נכלל בשלישית. לכן בין הכוסות הללו לא ישתה כי הם ביחד. וכ"ה בירושלמי [פסחים פ"א ה"א] שאמרו שאלו הד' כוסות הם כנגד ד' פעמים "כוס" שמוזכר. ודרש השלישי והרביעי מהא דכתיב [תהלים קטז, ג:]: "כוס ישועות אשא". וכן הוא בכוונת האר"י ז"ל [שער הכוונות ליל הסדר] על כוס ג' וד' כוונה א'. ומה שאמרו בכל מקום הד' מ"ולקחתי". הוא מ"ם בכל מקום, דא"כ הו"ל למיחשב ג"כ [בפסוק] "והבאתי והייתי" אלא נראה כממו שכתבנו. והן נגד ד' עולמות, שהוא: עולם הזה וימות המשיח, ותחית המתים ועוה"ב, דהיינו: א) הוא קידוש, נגד עולם הזה שצריך להתקדש עצמו בעוה"ז. ב) נגד ימות המשיח שמספרין יציאת מצרים, כמ"ש [מיכה ז, טו]: "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות". ג) הוא נגד תחית המתים שהוא מברך על מזונו שאז הוא סעודת לוי. ד) הוא נגד עולם הבא ולכן אומרים עליו "הלל הגדול".

השתא הכא לשנה הבאה בירושלים, השתא עבדי לשנה הבאה בני הורין - פירוש, דכתיב [ישעיה א, כו]: "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה". כלומר, בתחילה 'תפדה ציון', ואח"כ 'ושביה'. לכך אמר בתחילה 'לשנה הבאה בירושלים' - היא גאולה לירושלים, ואחרי זה 'לשנה הבאה

ליקוטי הגר"א

מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל

פירוש, דבכוס הראשון אין שינוי שכן היו רגילין לשתות יין קודם הסעודה, כמו שאמרו חז"ל במשנה [ברכות פ"ז מ"ה]: "בירך על היין שלפני המזון וכו'".

אה"ת 1234567

נוטלין הקערה מעל השולחן [עד 'מצה זו'] ואז מוזגין הכוס - ואין צריך שטיפה והדהה שכבר שטפו לקידוש - ושואלין 'מה גשתנה'. ואומר הגדה וכולם שומעין. וכוס שלו עומד מעוטר בכל הכוסות של בני הבית והכוס שלו באמצע. ואומר הגדה עד שמגיע ל'מצה זו'. [מע"ר קצא]

מַה גִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה

מִכָּל הַלַּיְלוֹת.

שֶׁבְּכָל הַלַּיְלוֹת

אָנוּ אוֹכְלִין חֲמִץ וּמִצָּה, הַלַּיְלָה הַזֶּה כָּלוּ מִצָּה.

פירוש הגר"א

בני חורין' - היא גאולה לישראל. ואמר נקבה, וא"כ היה צריך לכתוב תמיד אצל זה עתה, למען ינחם העניים, באומרו 'לילה' - 'זאת' [ולא 'הזה'] כמשפטה, שכולנו עכשיו שוין, 'השתא הכא' ו'עבדי', שהיא לשון נקבות, כי ו"ת הם סימן נקבות, ו'לשנה הבאה בירושלים' ובני חורין. וסימן זכרי"ם נקבו"ת. ולכן לא מצינו בכל מה גשתנה הלילה וכו' - פירוש, כי מקום מצוה לעשותה דוקא בלילה, והיינו כיום' בכל מקום לשון זכר, ו'לילה' היא כמו שאשה פטורה מן המצוות, ורוב

ליקוטי הגר"א

אבל בכוס השני הוא שינוי, משום שאין דרך לשתות ב' כוסות קודם האכילה, כי היין ששתו קודם אכילה אינו אלא לפתוח מעיו, לכן אין סדר לשתות הרבה כי אם מעט. [סדר אליהו]

מה גשתנה הלילה הזה מכל הלילות

'הלילה' זה גלות, ע"ד שנאמר [ישעיה כא, יא-יב]: "שומר מה מלילה שומר מה מליל, אמר שומר אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו שבו אתיו", [כתבו שם המפרשים שקאי על הגלות, וזהו ששואלים 'מה גשתנה הלילה הזה' - גלות זה, מכל הגלויות שהוא ארוך מאוד]. והתירוץ, 'שבכל הלילות' - שאר הגלויות אנו אוכלים 'חמץ' - זה שלום, 'ומצה' - זה ריב. אבל 'הלילה הזה כולו מצה', אפילו אוהביו של אדם ג"כ רק בפיהם, ולכם לא נכון עמהם, אוכלים זה את זה ודוקרים זה את זה, וכמ"ש בגמ' [יומא ט, ב].

[מבאר חיים - ח"א כא, ב]

שִׁבְכָל הַלַּיְלוֹת

אָנוּ אוֹכְלֵיךְ שְׂאֵר יִרְקוֹת, הַלַּיְלָה הַזֶּה מְרוֹר.

שִׁבְכָל הַלַּיְלוֹת

אֵינְ אָנוּ מִטְבִּילֵיךְ אֶפְיֵלוּ פַּעַם אַחַת,
הַלַּיְלָה הַזֶּה שְׂתֵי פְעָמִים.

שִׁבְכָל הַלַּיְלוֹת

אָנוּ אוֹכְלֵיךְ בֵּין יוֹשְׁבֵיךְ וּבֵין מְסֻבֵּיךְ,
הַלַּיְלָה הַזֶּה פְּלָנוּ מְסֻבֵּיךְ.

מחזירים את הקערה למקומה, מגלים את המצות ואומרים:

עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם, וַיּוֹצִיאֵנוּ יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֵרַע גְּטוּיָה.

פירוש הגר"א

הלילה הזה כולנו מסובין – ואמר 'הלילה הזה כולנו מסובין' שלא הוזכר במשנה [פסחים פ"י מ"ד] קושיא זו, מפני שכשהיה בית המקדש קיים היה קרבן פסח, לכן היה הקושיא 'הלילה הזה כולו צלוי' ו'מסובין' לא נחשב להם בשינוי, כי תמיד היו יושבין מסובין, שכן היה דרכם, כמו שמוזכר בגמ' בכמה מקומות. אבל עכשיו שאין לנו קרבן פסח לא נחשב שינוי זה וחשיב מסובין שינוי, שאין דרכנו לישב מסובין כל השנה. ואמר ד' קושיות נגד ד' גאולות וד' כוסות וד' בנים.

עבדים היינו לפרעה במצרים – הם שלושה דברים: א) שהיינו עבדים, ב) לפרעה שהיה מלך קשה, ג) במצרים שהיא מדינה משה. וכנגדו אמר ג"כ ג' דברים:

המצוות הם לאנשים דוקא, כך הם רוב המצוות מצוותן ביום דוקא ולא בלילה. ולא מצינו כלל שיהא המצוות דוקא בלילה ולא ביום, ועכשיו נתחייב הלילה דוקא במצות ולא ביום. והיינו, מפני שנשתנה למ"ה והוא סוד אר"ם שהוא זכר, אבל הלילה הוא סוד חו"ה נעלם של מ"ה בסוד [תהלים יט, ג] "ולילה ללילה יחיה דעת". וכן המצוות רק לזכרים, ונקבות פטורות דוגמת הלילות. וזהו שהקשה, למה נשתנה הלילה שיהא 'הזה', והיינו מחמת שנשתנה למ"ה מכל הלילות שהן נקבות, כלומר, מפני מה נתחייבה הלילה הזאת במצוות יותר מכל הלילות, וזה הקושיא בכלליות. ועכשיו מפרש בפרטות המצוות שהלילה הזה נתחייב בהם 'שבכל וכו'.

וְאֵלֹהֵינוּ לֹא הוֹצִיא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא [אוֹתָנוּ מִשָּׁם]
 (אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם), הֲרִי אָנֹכִי וּבְנֵינוּ וּבְנֵי בְנֵינוּ
 מִשְׁעֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם. וְאִפְלוּ כָלֵנוּ
 חֲכָמִים, כָּלֵנוּ נְבוֹנִים, (כָּלֵנוּ זְקֵנִים), כָּלֵנוּ יוֹדְעִים אֶת
 הַתּוֹרָה, מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם. וְכָל
 הַמְּרַבֵּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הֲרִי זֶה מְשֻׁבָּח.

פירוש הגר"א

אלוה, והוא נגד ה', שפסח ה' כו'. 'מצה'
 - היא נגד מצרים, "כי גורשו ממצרים
 ולא יכלו להתמהמה" [שמות יב, לט]. 'ומרור'
 - נגד עבדים שמררו את חייהם. 'וב'
 מיבולין' - נגד 'ביד חזקה' ונגד 'ובזרוע
 נטויה', דהיינו מיבול א', להמית הקפא
 הוא נגד מכת מצרים להכניעם, והשני דרך
 חירות נגד 'ובזרוע נטויה'.

וְאֵלֹהֵינוּ לֹא הוֹצִיא הַקְּב"ה אוֹתָנוּ מִשָּׁם
 - כלומר, אם לא היה מוציא הקב"ה
 אותנו בכבודו ובעצמו משם, היינו
 משועבדים לפרעה במצרים, הוא נגד הג'
 הנ"ל: א) משועבדים. ב) לפרעה. ג)
 למצרים.

וְאִפְלוּ כָלֵנוּ חֲכָמִים - כלומר, לכן
 'אפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו
 יודעים' וכו' כצ"ל. והן נגד ג' ראשונות
 חכמה בינה דעת. אפי' יש בנו כל הג'
 בחינות, דהיינו 'חכמה' - שלמד מרבנו,
 ו'נבונים' - שמבין דבר מתוך דבר, 'יודעים'
 - שיודע כל דבר על בוריו בדעת נכונה,
 אף-על-פי-כן 'מצוה עלינו לספר ביציאת
 מצרים' כמ"ש כאן בסיפור הגדה, אעפ"י
 שכולן יודעין אותן.

וְכָל הַמְּרַבֵּה לְסַפֵּר - כלומר, לספר
 לפי שכלו יותר מזה, כפי שיודע בחכמתו
 ובינתו ובדעתו 'הרי זה משובח'.

א) "ויוציאנו ה'" - הוא נגד פרעה שעשה
 עצמו אלוה, ב) "אלהינו" - הוא נגד
 עבדים שעכשוו הוא אלוהינו ולו אנחנו
 עמו ועבדיו, ג) "משם" - נגד מצרים.
 ביד חזקה - פירוש, בעל כרחם, כלומר,
 על ידי המכות הוכרחו להניח לנו לצאת
 והוא קאי על המכות שעשה להם. ובזרוע
 נטויה - הוא באתגליא לעין כל ולא כמו
 שבורחים משם, כמ"ש [שמות יב, ז]: "בעצם
 היום הזה הוציא ה' את בני ישראל" כו',
 [שם יב, ח]: "ובני ישראל יוצאים ביד רמה".
 וז"ש [ויקרא כו, יג]: "אני ה' אלהיכם אשר
 הוצאתי אתכם מארץ מצרים מהיות להם
 עבדים ואשבור מוטות עולכם ואולך אתכם
 קוממיות". לכאורה נראה שיש בזה מלות
 כפולות ושונות. אך הוא כמ"ש "אני ה'
 אלהיכם אשר הוצאתי אתכם" - הוא נגד
 'ויוציאנו ה'" שהוא נגד פרעה. "מארץ
 מצרים" - הוא נגד 'משם' שהוא נגד
 מצרים כמו שכתוב למעלה, "מהיות להם
 עבדים" - הוא נגד 'אלוהינו' שהוא נגד
 'עבדים היינו'. "ואשבור מוטות עולכם" -
 הוא נגד 'ביד חזקה', כמ"ש "ואולך אתכם
 קוממיות" שהוא באתגליא, והוא נגד 'ובזרוע
 נטויה'. וכנגד אלו ה' דברים, נתן לנו ה'
 חמשה דברים: פסח, מצה, ומרור, וב'
 מיבולין. 'פסח' - נגד פרעה שעשה עצמו

מַעֲשֵׂה בְּרַבֵּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבֵּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבֵּי אֶלְעָזָר
 בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבֵּי עֲקִיבָא וְרַבֵּי טַרְפוֹן, שֶׁהָיוּ
 מְסַבִּין בְּבֵינֵי בָרַק, וְהָיוּ מְסַפְּרִים בִּיציאת מצרים
 כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה, עַד שֶׁבָּאוּ תַלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ
 לָהֶם: רַבּוֹתֵינוּ, הַגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית.

אָמַר רַבֵּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: הֲרֵי אֲנִי כִּבְּן שִׁבְעִים
 שָׁנָה וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֹּאמַר יציאת מצרים
 בַּלַּיְלוֹת, עַד שֶׁדַּרְשָׁה בֶּן זוּמָא, שֶׁנֶּאמַר: לְמַעַן
 תִּזְכּוֹר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ

פירוש הגר"א

מעשה ברבי אליעזר - כלומר, מביא ראייה על ב' דברים הנ"ל: א) 'אפילו כולנו חכמים וכו' מצוה לספר', שהרי כולם היו חכמים גדולים בחכמה ובתבונה ובדעת. (ב) שסיפרו כל הלילה, ומוכח מזה שמצוה להרכות לספר ביצ"מ כפי שכלם, שהרי סיפרו כל הלילה והיו מספרים יותר, רק שכאו תלמידיהם ואמרו 'הגיע וכו''.
 כל ימי חיך - פירוש, שב'כל' יש ב' משמעויות: א) תדיר כל היום, ואינו מוכרח

ליקוטי הגר"א

ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות
 אף שבאמת חכמים פליגי על בן זומא, אך רבי אלעזר בן עזריה לא ראה אלא דברי בן זומא לבדו, ורבי שסידר המשנה ראה שחכמים פליגי על בן זומא וכתב זה במתניתין. 'ולא זכיתי' - פירוש, לא היה לי זכיה עד השתא שתאמר יצי"מ בלילות. [ודלא כפי' הרב מברטנורה שפירש, ולא זכיתי - לא נצחתי לחכמים].
 [אמרי נועם ברכות יב, ב]

כל ימי חיך

היינו משום דבתיבת 'כל' יש במשמעו שני דברים: אחד, שצריך להזכיר בכל הימים, אפילו באותן הימים שהוא אמינא שאין מזכירין, והיינו ימות המשיח, אבל מ"מ באותן הימים שמזכירין בהם אין צריך להזכיר תמיד, דהיינו ביום ובלילה. אבל רבי אלעזר בן עזריה סבר ד'כל' לא בא לרבות ימים אחרים, רק פירושו תמיד. ר"ל, שבאותן הימים שמזכירין יזכירו תמיד

(דברים טו א) • "יְמֵי חַיִּיךָ" – הַיָּמִים, "כָּל יְמֵי חַיִּיךָ" –
הַלֵּילוֹת. וְחַכְמִים אֹמְרִים: "יְמֵי חַיִּיךָ" – הָעוֹלָם
הַזֶּה, "כָּל יְמֵי חַיִּיךָ" – לְהַבִּיא לַיְמוֹת הַמְּשִׁיחַ.
בְּרוּךְ הַמָּקוֹם, בְּרוּךְ הוּא. בְּרוּךְ שֶׁנֶּתַן תּוֹרָה
לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל. בְּרוּךְ הוּא.

פירוש הגר"א

שיהא תמיד כל הימים, רק בזה היום כל ככלל הריבוי מ'כל' ולא כל הימים. וחכמים
היום. (ב) לשון תמידות כמו כל הימים, והיינו תמיד כל הימים, דהיינו
והיינו תמיד כל הימים, ואינו מוכרח שיהיה להביא לימות המשיח, אבל אין בכלל ריבוי
כל היום, רק שיהיו כל הימים בלי הפסק. זה כל הלילות.
וזהו שכאן כתוב "כל ימי", ובן זומא סבר ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן
שפירושו כמו כל היום, ומשמע שהלילה תורה וכו' – כי העולם היה מחודש ב'

ליקוטי הגר"א

דהיינו אף בלילות. שכן מצינו בקרבן התמיד, שלא היו מקריבים אלא בבוקר
ובערב, ואעפ"י כן נקרא 'עולת תמיד', כן מ"ש כאן 'כל' פירושו תמיד.

[אמרי נועם ברכות יב, ב]

כל ימי חיך להביא לימות המשיח

רבי שמואל חסיד מראסיין, היסב פעם בליל הסדר אצל רבינו הגדול הגר"א
מווילנא. דרכו של הגר"א היתה להוסיף במהלך הסדר, דברים של טעם על
מאמרי ההגדה, וכשהגיע למשפט "וחכמים אומרים ימי חיך העולם הזה,
כל ימי חיך להביא לימות המשיח", הפטיר: מכאן ראייה למה שאמרו חז"ל
[ב"ר כ, י; תנחומא מצורע]: "לעתיד לבוא כל בעלי מומים מתרפאים חוץ מן הנחש".
המסובין שלא ירדו לסוף דעתו, לא הבינו למה הוא מתכוין. אמנם רבי
שמואל נאות אח"כ לפרש להם כוונת רבם, וכך אמר: הנה גם אצל עונשו
של הנחש נאמר [בראשית ג, יד]: "ועפר תאכל כל ימי חיך". וכיון שדרשו חכמים
בקריאת שמע 'כל ימי חיך, להביא לימות המשיח', יש אפוא לדרוש גם
פה 'להביא לימות המשיח'. הוי אומר שגם לימות המשיח יהיה הנחש ארור
מכל החיה ומכל הבהמה. וזהו שאמר רבנו: מכאן ראייה למה שאמרו חז"ל:
"לעתיד לבוא כל בעלי מומים מתרפאים, חוץ מן הנחש". [כרם הצבי]

ברוך שנתן תורה

כתיב [שיר השירים ז, יד]: "חדשים גם ישנים", ובגמ' ועירובין כא, ב: 'חדשים' - דברי

פירוש הגר"א

שהיה צריך להיות בהיפך, בתחילה המחשבה ואח"כ הפעולה, אך המחשבה אסור לנו לחקור כלל, וא"א לנו להשיג כלל. כי אפילו מחשבת אדם א"א לידע, כ"ש מחשבתו יתברך. אך ע"י "כח מעשיו" ודיבורו אשר "הגיד לעמו" [תהלים קיא, ו], נתגלה מחשבתו אחר הפעולה. לכך נותן הודיה על המחשבה אחר הפעולה, והוא 'סוף מעשה במחשבה תחילה'.

ועוד, שבית המקדש נקרא 'מקום', וזה סוד שכתוב אצל יעקב ששה פעמים 'מקום', ואצל יצחק ואברהם ד' פעמים. דהיינו, אצל אברהם ג' פעמים, ואצל יצחק פעם אחת. ושם השכינה שורה. וכן עכשיו שחרב [ברכות ה, א]: "אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה", וע"ז נאמר [שמות ב, כא] "בכל המקום אשר אזכיר את שמי

פעמים בכללות ובפרטות: אחד, בתחילת בריאת העולם, נתחדש העולם בכללות כל העולם כולו. ואח"כ, כמתן תורה נתחדש בפרטות לישראל. ובכל דבר יש נגלה ונעלם: נגלה, בשעת המעשה. ונעלם, במחשבה קודם המעשה. וז"ש: ברוך המקום - הוא על בריאת העולם, שעל זה אנו קורין אותו 'מקום', שברא 'מקומו של עולם'. וממנו נעשה העולם מקום, בזה שברא אותו ומקיים אותו ברצונו. וזה סוד 'הוא מקומו של עולם' [בר"ר סח], כי זולתו לא היה עולם מקום, רק הוא ברצונו עושה את העולם מקום. ברוך הוא - על מחשבת הבריאה קודם בריאת העולם. ברוך שנתן תורה - הוא על שעת מתן תורה. ברוך הוא - על קודם מתן תורה. [ואמר תחילה 'ברוך' על הפעולה, ואח"כ על המחשבה,

ליקוטי הגר"א

סופרים, גם ישנים' - דברי תורה וכו'. יש לבאר דהנה בברכת התורה מברכים: "אשר בחר בנו וכו' ונתן לנו את תורתו", 'נתן' לשון עבר, 'בא"י נותן התורה', 'נותן' לשון הווה, וכן בברכה שלאחריה: "אשר נתן לנו וכו' בא"י נותן התורה", פתח בעבר וסיים בהווה.

אמנם יתבאר דיודע הוא מה שכתבו כי התורה שבכתב כבר נתנה השי"ת לנו וכתיבא וקיימא. אך התורה שבעל פה הגם כי כולה כלולה ורמוזה בתורה שבכתב, והכל נמסר למשה בסיני, גם כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש בכל דור ודור עד [עת] אין קץ, ע"י פלפולו וליבון ובירור שמעתתא אליבא דהלכתא אם כיוון האמת, וקוב"ה יתיב וגמיר שמעתתא מפומייהו דכולהו רבנן, גם זה ניתנה לו מפיו יתברך, כמש"כ [משלי ב, ו]: "כי ה' יתן חכמה", היינו התורה שבכתב הנתונה לנו בפומבי בסיני. "מפיו דעת ותבונה", הוא מה שמוסיפים החכמים בכל דור ודור להבין דבר מתוך דבר, הוא ג"כ מאתו יתברך, כמש"ש [שם ה, יב]: "אני חכמה שכנתי ערמה", להוסיף ציצים ופרחים בכל דור וזמן לפי העת הכל מאתו יתברך, והוא הנותן התורה הזאת, הגם כי המחדשים המה חכמי הזמן, כמו שרמזוהו בעלי הרמז: "מדרבנן", בגימטריא: "מפי גבורה".

כַּנְגַד אַרְבַּעַה בְּנֵי הַבְּרָה תוֹרָה: אֶחָד חֶכֶם, וְאֶחָד רִשָּׁע, וְאֶחָד תָּם, וְאֶחָד שְׂאִינֵנו יוֹדֵעַ לְשֵׁאוֹל.

פירוש הגר"א

אבוא אליך וברכתך". וזה שאמר ברוך המקום - הוא בית המקדש. ברוך הוא השכינה השורה בו. ברוך שנתן תורה - על מתן תורה. ברוך הוא - על ששורה שכינתו בתוך ד' אמות של הלכה. כנגד ארבעה בנים דברה תורה - כי ד' פעמים נאמרה בתורה מצות סיפור יציאת מצרים: ג' בפרשת בא ואחד בפרשת ואתחנן. ומשונים זה מזה במלות שונות ודרשן בעל הגדה שהם כנגד ארבעה בנים. ומתורץ בזה המלות שונות שבהם. 'חכם' הוא תלמיד חכם, וההיפוך ממנו הוא מי 'שאינו יודע לשאול'. וה'תם' הוא ההולך בתמימות, והפכו הוא ה'רשע', וכמ"ש [איוב

ליקוטי הגר"א

וזהו שאמר 'אשר נתן [לשון עבר] לנו תורת אמת' הוא התורה שבכתב. וע"י זה 'זחיי עולם נטע בתוכנו' שנוכל לחדש תורה חדשה ציצים ופרחים בכל דור, הם דברי סופרים כנ"ל, וכמ"ש בגמ' [חגיגה ג, ב] דנמשלו דברי סופרים כדרבן הזה שמכוון את הפרה לתלמיה להביא חיים לעולם, כן דברי תורה מכוונים לב לומדיה להביא חיים לעולם, כי הוא חיך וכו'. "וכמסמרות נטועים" [קהלת יב, יא] מה נטיעה זו פרה ורבה אף דברי תורה פרים ורבים, מזמן לזמן ומדור לדור להמציא חידושי תורה להבין דבר מתוך דבר, להוסיף ציצים ופרחים חדשים. וז"ש 'זחיי עולם', שמביאים חיים לעולם. 'נטע בתוכנו' כנטיעה זו שפרה ורבה. וזהו שדרשו חז"ל: "חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך", 'ישנים' זו תורה שבכתב, 'חדשים' דברי סופרים, שמתחדשים מפלפולם של חכמי הזמן מדור דור.

ברוך שנתן תורה

הענין, שיש ג' חלקי תורה: תורה שבכתב, ותורה שבע"פ, וסודות התורה. וכנגדן יש: שמים, וארץ, ואויר. כי תורה שבכתב היא בארץ שנתן לנו על הארץ. ותורה שבע"פ היא אשר נטע בתוך לבבנו, בלב כל אחד ואחד, ואין בארץ ממנה. וזהו 'אשר נתן לנו תורת אמת' היא תורה שבכתב. 'זחיי עולם' נטע בתוכנו היא תורה שבע"פ. וסודות התורה הוא בשמים.

[ביאור הגר"א משלי כג, ה]

חכם

ההבדל שבין 'צדיק' ל'חכם', כי הצדיק שמו יקרא על איש העושה מצות תמיד ולא יחדש כלל, כי המצות לא יחודשו ולא יוגרעו כמ"ש [דברים יג, א]: "אל תוסף וגו'". ושם 'חכם' בא על איש העוסק בתורה ומחדש חידושים